

Тому, задля реального утвердження принципу релігійної толерантності в нашому суспільстві, не варто доводити справу до конфронтації між прибічниками традиційних та нетрадиційних віросповідань. І хочеться сподіватись, що усі суперечності будуть подолані, і не так шляхом заборон та протистояння, як через діалог та спільну працю над розв'язанням міжрелігійних проблем в Україні. Толерантні відносини та діалог повинні стати засобами для досягнення порозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудар Н.П. Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристика сучасного стану. Київ, 2002.
2. Нові релігії України. *Історія релігії в Україні*. Т.8. Київ, 2010.
3. Филипович Л.О. Міжрелігійний діалог. Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду. Київ: VIP, 2014.
4. Релігія і Церква в українському суспільстві: 2000-2022 рр. (соціологічне дослідження). [Електронний ресурс]. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf

Ярослав СЕКО

*Кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
sekoyar@tnpu.edu.ua*

МІФ І ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ: НА ПРИКЛАДІ МІФУ ПРО ЗАСНУВАННЯ РИМУ

Сучасний менеджмент у основу своїх рекомендацій ставить постановку правильних запитань. На думку Саймона Сінека, будь-хто, починаючи від окремих інвесторів і аж до великих компаній працюють у вимірі трьох питань: **ЩО? ЯК? ЧОМУ?** Їх успіх / невдача залежать від порядку роботи з цими питаннями. Більшість компаній відповідає на питання **ЩО?** і **ЯК?**, і досягають успіху. Однак, ті, хто починає з питання **ЧОМУ?** – змінюють світ. На основі цього спостереження, Сінек запропонував «золоте коло» – модель із трьох вписаних одне в одного кіл, осердям якої є питання **ЧОМУ?** Саме воно, на його думку, розкриває «мету, ідею або віру» [1, с. 43].

ЧОМУ? – це основне аксіологічне питання. І на суспільному рівні на нього відповідає міф. Не вдаючись до розгляду цього складного феномену, підкреслю деякі його особливості. Найперше маємо справу з певним

нарративом, який фіксує певну сакралізовану реальність, через осмислення зв'язку з котрою відбувається єднання людського колективу та створюється система координат для його взаємодії між собою та з іншими такими ж колективами. Усі міфи дуже варіативні й багатофункціональні, а їхня образна мова забезпечує універсальність сприйняття окремими людьми та групами людей. На думку психолога Ролло Мея, міфи дають відчуття своєї ідентичності та належності до колективних спільнот. Вони є основою моральних цінностей та способом розібратися в неосяжній тайні творіння або ж хаосу буття. Тож міф є «способом надання сенсу безсенсовому світу» [2, с. 15, 31]. Об'єднання людей потребує не лише уявлень про походження, але й розуміння свого шляху. Тому міф розширює перспективу, виводить за межі наявного стану, змінює уявлення спільноти про себе, через прищеплення певних цінностей. Міф виступає потужним джерелом мотивації.

Аби проілюструвати вплив міфу на колективну спільноту, звернемося до міфологічної спадщини давніх римлян, зокрема легенди про заснування міста. Її основа склалася ще до IV ст. до н.е., а от «канонічні» версії написані у проміжку від I ст. до н.е. – до початку II ст. н.е. Це «Енеїда» Вергілія, «Про державу» Ціцерона, «Римські старожитності» Діонісія Галікарнасського, «Від заснування міста» Тита Лівія та життєпис Ромула Плутарха.

У основі легенди оповідь про двох братів-близнюків – Ромула і Рема, яких народила жриця-весталка від союзу з богом Марсом. Вони належали до царського роду, тож із волі царя-узурпатора Амулія, малюки мали бути кинуті в річку Тібр. Але щось пішло не так. Малюки не втопилися, були вигодувані капітолійською вовчицею й дятлом, а потім виховані в сім'ї пастуха Фаустула. Після повернення своїх законних прав, вони вирішили заклали нове місто. Суперечка щодо окремих деталей цього процесу привела до загибелі Рема від руки брата. Тож усі подальші кроки щодо облаштування, як і назва міста, були пов'язані виключно з Ромулом.

Історики давно відмовилися від автоматичного перенесення римського міфу на історичну дійсність. Мова йде хіба-що про спроби розшифрування символічного ряду. Так, образ вовчиці заземлюється. Латинське *lupa* позначає і вовчицю, і повію. Або ж прочитується в якості етруського символу. Останнє побіжно вказує на етруський вплив у Римі царського періоду. Ім'я Ромул прочитується як «засновник Риму», а відтак, особистість самого засновника губиться у віках. Згідно деяких оцінок, ім'я Ромул є похідним від назви міста Рим. Тобто, Ромул – це лише архітепічний «містер Рим» [3, с. 55].

Те, що Рим виник ще до Ромула, має належну археологічну й текстову аргументацію. Так, Плутарх, писав про заснування Риму пеласгами – найдавнішим населенням Греції. Своє місто вони назвали «Ромою», натякаючи на успіхи своєї зброї. За іншою версією Рома – ім'я жінки, яка спалила кораблі троянців і змусила їх залишитися на місці й обжити околиці Палатину. Плутарх також наводить відомості про Рому – дочку Італа і Левкарії, яка вийшла заміж за Енея, або його сина – Асканія. Є інші кандидати на заснування – Роман, син Одиссея і Кірки, або латинський цар Ром [4].

Однак, такі гадання на кавовій гуці загалом малоперспективні й переважно бездоказові. Куди ефективнішим є антропологічний підхід до міфів, напрацьований дослідниками під час спостережень за племенами, які не досягнули рівня цивілізації. Так, Б. Маліновський стверджував, що «міф не може бути безпристрасною, тверезою історією, тому що він завжди створюється *ad hoc*, для виконання певної соціальної функції, для прославлення певної групи чи виправдання сумнівного статусу» [5, с. 102]. Дослідник доводив, що міф не є науковим поясненням, а – «словесним воскресінням первісної реальності». Міф, на думку Маліновського, це не вимисел, а «жива реальність, яка... виникла й існувала в первісні часи і з тих пір продовжує здійснювати вплив на світ і людські долі» [5, с. 78].

Таким чином, ми виходимо на інший – аксіологічний вимір у сприйнятті минулого Риму. На думку Мері Бірд, «історія про Ромула і Рема інтригує, і ставить питання, і позначає ключові точки римської цивілізації» [3, с. 54]. Тож саме цей міф виступає ключем до розгадки величі Риму, причин його перемог й історичного успіху. Джеррі Тонер не відкидає наявності історичного зерна правди в легендах, але вважає, що найважливішим у міфах є самоідентифікація пізніх римлян [6, с. 12].

Нам важливо дізнатися як римляни почували себе у власному міфі, і які сенси він розкривав на різних етапах історії. Зокрема, мова йде про проекцію сучасних для них подій та ідей на тіло міфа. Так, Тит Лівій на перший план виводить сюжет братовбивства, і, по суті, робить його базовим налаштуванням для всієї римської історії [7]. Для посилення ефекту додається ще й обман. Брати мали різні погляди на місце для нового поселення, тож довірилися богам. За умовами, той хто раніше після жертвоприношень побачить птахів, отримає право на рішення. Ромул обставив усе так, ніби саме він це побачив першим, хоча усі біографи вказують на протилежне. Ромул спочатку здувив брата, а потім, під час

суперечки вбив (інший варіант – це зробив хтось інший, наприклад, Целер) його.

Саме братовбивство не важко спроектувати на обставини римської історії I ст. до н.е., коли громадянські війни роздирали Республіку. Дослідниця Мері Бірд вказує на те, що братовбивство було «захистом» в програму політичного життя Риму, що наперед визначило повторюваність жахаючих сцен громадянських конфліктів у ньому. Але в цілому, вона віддає перевагу іншому тлумаченню: «не було такого прокляття і напередвизначеності від народження, аби римляни потопали в громадянських війнах, а радше навпаки: вони спроектували власну одержимість боротьбою за владу у нескінченних кривавих внутрішніх конфліктах на образ батька-засновника» [3, с. 58]. Історик Джері Тонер вважає, що через братовбивство римляни підкреслюють власну одержимість владою, здатність римлян ставити державу понад усе. А отже, саме через міф пояснюються причини історичного успіху Риму [6, с. 11].

Але гляньмо глибше, братовбивство у Тита Лівія є не причиною, а наслідком, того що історик називав «правічне зло – жадоба царювання» [8]. Ця риса з одного боку реалізувалася у великому честолюбстві, а з іншого – була зразком великої самопожертви задля свого міста. У цьому контексті можна згадати інших «героїв» давньої римської історії, які жертвуючи собою відкривали шлях для величі Міста: брати Горації, Луцій Юній Брут, Муцій Сцевола.

У Діонісія Галікарнського цей сюжет пророблений ще глибше. «Жадоба до влади» постає з конкуренції між братами. Коли вони прийшли на нове місце, то поділили всю людність на дві частини. «Це було зроблено, – пояснював Діонісій, – для збудження честолюбства і прагнення у взаємному суперництві швидше завершити розпочату справу» [9]. Цей поділ надвоє глибоко вкорінений у республіканську традицію Риму, де розподіл повноважень магістратів здійснювався між двома (згодом і більше) особами. Відкидання цього принципу рівності влади й прагнення домінування, як і у випадку братів-близнюків, так і у подальшій римській історії, приводило до деформації ключової ідеї. Так, навколо братів почали формуватися групи, кожна з котрих була зацікавлена в поразці іншої. Чим це не є ілюстрацією відомого протистояння оптиматів і популярів? А вже це суперництво, у якому користь і роз'єднання взяло верх, випестило «жагу до влади». Судячи з усього брати-близнюки були дуже владолюбними. Діонісій навіть пише про те, що ідея заснування Міста йшла не так від самих юнаків, як від їхнього діда Нумітора, котрий побоювався що ті «ось-ось здійснять переворот» у Альбі Лонзі [10].

Тит Лівій подає й інші лінії базового міфу не менш важливі для розуміння римської спільноти. Рим – це зразок інклюзивної спільноти, яка виникає з об'єднання місцевих пастухів та волоцюг: «Ромул для збільшення людності вдався до старого прийому засновників міст, які скликали до себе багато люду темного й низького походження, видаючи їх за потомство землі... Туди від сусідніх народів збіглася чимала юрба волоцюг, що жадали перемін, без різниці – вільний чи раб, і це дало першопоштовх великій потужності» [11]. Плутарх ще більш красномовний: «Заснувавши місто, брати збудували храм, що став притулком втікачам і присвячений ними богу Асилу. Вони приймали всіх: рабів вони не повертали їх власникам, боржників – кредиторам, вбивць – владі, вказуючи на те, що дають всім притулок через оракул дельфійської піфії» [12]. Ця здатність Риму включати в себе спочатку усіх бажаних, а потім – представників підкорених народів, стала умовою подальшого перетворення Риму на велику середземноморську державу й імперію.

Також цікава оповідь щодо викрадення римлянами сабінянок із метою створення міцних сімей і потомства. Включення сабінян усклад римської спільноти, стало першим досвідом залучення в орбіту Риму людей зі сторони. У подальшому римляни розробили складну правову систему щодо отримання громадянства жителями Італії. Увесь процес закінчився відомим декретом Каракалли у 212 році, коли римське громадянство отримали всі вільні жителі імперії. Загалом практика інклюзії була нетиповою для стародавнього світу.

Цікаво, що Ціцерон зовсім по іншому прочитав міф про заснування міста. Він оминув увагою братовбивство. Його Рем просто зник із оповіді, залишивши все своєму братові. Натомість Ціцерон багато писав про геніальність вибору місця для нового міста, визначальну роль сенату та гадання-ауспіції. Саме вони, хоч і по різному, визначили ріст і успіх держави [13].

У будь-якому випадку, обидві версії міфу про заснування просувають одну важливу ідею: Рим – це спільнота, яка, використовуючи популярне кліше, «зробила себе сама». Їхня велич – результат їхніх чеснот. Зрештою, міф про заснування Міста окрім владолюбства вказує і на позитивні якості римлян: життєстійкість, військова мужність, вміння домовлятися, поєднувати завойовництво і милосердя, велику релігійність. Наприклад, історія Тита Лівія зберегла багато героїчних випадків, і чоловіків, і жінок. Роль останніх помітно вирізняється на фоні інших народів. Римські жінки хоча й знаходилися під владою батька або чоловіка, все ж мало чимало свободи. А діяння римських дівчат не менш героїчні за дії їхніх братів і

батьків. Взяти хоча б сабіянок, які стали між римлянами й сабінами, й тим самим зупинили війну. Або ж жертву Лукреції задля збереження честі, чи визволення Келелією полонених римлянок.

Очевидною слабкістю міфа про заснування Міста Ромулом була його периферійність. Вся ця оповідь так-сяк могла сприйматися сусідами римлян на Апеннінах – латинами, сабінами, еквами, загадковими етрусками. Але вона втрачала силу поза їх межами. Із таким родоводом важко стати дійсно великими, тож римляни пішли іншим шляхом – вони через міф вписали свою історію в грецьку. Інструментом для цього став троянський міф, а точніше оповідь про Енея. Після загибелі Трої він довго поневірився світом, аж доки не оселився в Лації. Тож, у світлі троянського міфу, Рим ніщо інше аніж відновлена Троя, місто що прагне великого реваншу. Існують варіанти в яких Еней виступає засновником Міста, але найпоширенішою є думка про походження Ромула і Рема від Енея.

Правду кажучи, римлянам довелося добряче попрацювати, аби «покращити» родовід. Важливу роль у цьому відіграли самі греки. На думку Ентоні Еверіта, зв'язок із Троєю був нав'язаний грецькими істориками, які любили розглядати нові іноземні країни в руслі своєї культурної історії [14, с. 54]. Але римляни зробили інверсію – те, що мало стати елементом культурної колонізації, вони перетворили на спосіб позбавлення від культурної залежності й обґрунтування власної сили. Одна з ключових тогочасних характеристик, належність до еллінського світу чи до світу варварів позитивно розв'язувалася на користь першої. Діонісій чітко це зафіксував: Рим – «місто еллінське» [15].

На думку Еверіта, римляни, які страждали від комплексу меншовартості щодо греків, завдяки троянському міфу змогли себе побачити їхніми конкурентами. Більше того, освічені римляни I ст. до н.е. бачили себе обраними людьми, улюбленцями долі, яких вона помістила в найвеличнішу світову імперію, частиною якої була Греція. Будучи троянцями, вони, на відміну від варварів, завжди були включені в межі грецької культури, але, найголовніше, вони стали тими, хто помстився грекам і сповна повернув усе втрачене при падінні Трої [14, с. 54].

Отже, троянський міф підвищував римлянам престиж та самооцінку. Відтоді вони могли не звертати уваги на снобізм греків, носіїв найрозвинутішої культури Середземномор'я. А ще міф давав підґрунтя для державної творчості, пропонував програму експансії в регіоні. Зокрема, подорож Енея та його відносини із засновницею Карфагена Дідоною, гарно перекладалися на взаємини двох центрів впливу.

Утім, проблема походження, попри свою важливість, не повинна відвертати від головного ЧОМУ? римської історії – власного розуміння ними своєї місії в світі. Греки створили самобутню культуру, але вони ніколи не прагнули змінювати або кудись рухати світ. Александр також не рахується, ба, за великими рахунком, увесь його східний похід був великою авантюрою. Інша річ Рим. Його цікавило лідерство у світі й управління. Утім, перемагати хоче кожен, але лише одиниці готові задля цього систематично працювати й удосконалюватися. Римляни були саме такими. Показово, що і троянський цикл, і легенда про заснування Міста, обертаються навколо цієї місії.

У «Енеїді» читаємо про присуд Юпітера:

Їм (римлянам – Я. С.) не кладу я границь, не значу я часу їх владнанню;

Владу даю їм без меж. Та ще навіть злостива Юнона,
Та, що і море, і небо, і землю напоює жахом,
Змінить на краще свій задум, спрียтиме спільно зі мною
Римлянам, цілого світу владикам, народів в тогах [16].

Тит Лівій наводить слова Ромула після його вознесіння, коли він з'явився Юлію Прокулу: «Іди й сповісти римлян, що воля богів є такою, аби мій Рим став главою всього світу. Отож нехай вони вправляються у військовій справі та нехай знають самі й передадуть нащадкам, що жодна людська сила не зможе опиратися римській зброї» [17]. Ромул, за словами Плутарха, став богом-покровителем міста – Квірином, «богом війни або як бог, що б'ється списом» [18]. Як бачимо, міф підкреслював не просто войовничість Риму та його міліарну культуру, але й надавав всьому цьому сенсу. Римська ідея стала нічим іншим як виконанням волі богів, а отже, сакральною в своїх основах.

Як бачимо, міф виступає важливим елементом у організації суспільства. Його роль – це створення гнучкої системи координат, здатної розкривати потенціал людського колективу. Кожне покоління успадковує і по новому розкриває власний міф, додаючи й віднімаючи щось у ньому. Тому міф наче стовбурові кільця, що з кожним новим поколінням роблять його стабільнішим і життєдайнішим. Даючи відповідь на фундаментальне питання ЧОМУ?, міф окреслює допустимі суспільні моделі поведінки, бажані чесноти й цінності. Однак, міфи не даються звище, вони є результатом вміння кожного суспільства ставити правильні запитання й самостійного шукання відповідей на них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сінек С. Почни з Чому. Як великі дії надихають до дії кожного. К.: Основи, 2015. 256 с.
2. May R. The Cry for Myth. NY: Delta Book Published, 1991. 320 p.
3. Берд М. SPQR. Історія Давнього Риму. К.: Bookcheff, 2019. 288 с.
4. Plut. Rom. I-II
5. Malinowski B. Magic, Science and Religion and Other Essays. URL: https://monoskop.org/images/4/41/Malinowski_Bronislaw_Magic_Science_and_Religion_and_Other_Essays_1948.pdf
6. Tonner J. Infamy: The Crimes of Ancient Rome. London: Profile Books Limited, 2019. 314 p.
7. Liv. I, 7, 1
8. Liv. I, 6, 3
9. Dion. hal. I, LXXXV, 4
10. Dion. hal. I, LXXXV, 2
11. Liv. I, 8, 5
12. Plut. Rom. IX
13. Cic. r. p. II, II.4; II, III.5
14. Everitt A. The Rise of Rome The Making of the World's Greatest Empire. London: Head of Zeus, 2013. 512 p.
15. Dion. hal. I, LXXXIX, 1
16. Verg. En. I, 278-283.
17. Liv. I, 16, 6
18. Plut. Rom. XXIX

Ірина ФЕДОРІВ

*Кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
feiol@tnpu.edu.ua*

КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ КОРЕЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Серед низки країн, що пережили непрості процеси відродження своїх націй після тривалих бойових дій – вирізняється Республіка Корея, котра пройшла складний період відновлення після Другої світової війни та Корейської війни 1950–1953 рр., і в результаті здобула високий рівень економічного зростання (в історіографії цей процес називають «диво на річці Хан»). Після завершення повномасштабних військових дій в Україні, що тривають, нам теж доведеться відбудувувати свої міста і села, і що найголовніше – отримати нову Україну – європейську, сучасну, модернізовану. Тому налагоджувати різносторонні міждержавні зв'язки з країнами, котрі мають у цьому зв'язку позитивних досвід – вкрай важливо.